

SPIRA GYÖRGY

KÉT SZEMTELEN HIZELGŐ

Kiegészítés a *Petőfi-adattár*hoz

A nagy Petőfi-szakértőnek,
Lukácsy Sándornak szeretettel

Mikor a bécsi udvari körök 1848 áprilisának második felében az ügybuzgó erdélyi főkormányzó, a Kolozsvárt székelő Teleki József gróf jóvoltából tudomást szereztek arról, hogy Pesten március végén nyomtatott röplap-kiadásban napvilágot látott Petőfi Sándornak *A királyokhoz* címzett verse, s ez a nyomtatvány nem csupán Magyarország-szerte terjedt el néhány napon belül mindenfelé – egészen a szerémségi végvidék határán fekvő Újvidékig¹ –, hanem immár a távoli Erdélybe is eljutott:² az udvarban olyan felbolydulás támadt, amilyenre az előző évszázadok során egyetlen irodalmi mű sem szolgáltatott még indítékot. De ez magától értetődő is, hiszen a költő ebben a versben addig példátlan keménységgel adott hangot republikánus meggyőződésének s nem is egyszer, hanem ötször vágta oda a monarchikus államberendezkedés bálványozóinak az arcába, hogy

Bármit mond a szemtelen hizelgés,
Nincsen többé s z e r e t e t t király!

¹ Erről Hrabovszky János br. altábornagy szlavóniai főhadparancsnok a bécsi udvari haditanáchoz, Pétervárad, 1848. ápr. 8. ÖStA Kriegsarchiv, Wien, Wiener Hofkriegsrat, Präsidialreihe/Akten des Ministeriums des Kriegswesens 1848:293. Töredékesen közli THM József (szerk. és bev.), *A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története*. II. Bp., 1930. 88–89. és a *Petőfi-adattár*. III. Szerk. Kiss József. Bp., 1992. 98. Ez a jelentés – mint Kiss József már rámutatott (uo. III. 246.) – arra látszik vallani, hogy Újvidékre az említett nyomtatvánnyal együtt eljuthatott a vers Pesten úgyszintén röplapon kiadott német fordításainak valamelyike is. E fordítások szövegét közli a *Petőfi-adattár*. I. Szerk. Kiss József. Bp., 1987. 213–216., keletkezési és megjelenési körülményeiről uo. I. 398–399., valamint CSERNÁTONI Gyula, „*A királyokhoz*” című költemény egykorú német átdolgozása. *Petőfi Múzeum*, 1889. 215–222. h., továbbá Kiss József, *Petőfi verseinek egykorú fordításai*. ItK 1973. 43.

Az itt és a továbbiakban előforduló rövidítések:

- EK = Az erdélyi kancellária levéltára
- eln. = elnöki iratok
- ELt = Erdélyi levéltárak
- GT = Gubernium Transilvanicum
- HHStA = Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien
- INL = István nádor levéltára
- KA = Kabinettsarchiv
- Mín. = Miniszteri iratok
- NL = Nádori levéltár
- OL = Magyar Országos Levéltár, Bp.
- ÖStA = Österreichisches Staatsarchiv
- præs. = præsidentialia
- RCL = Regnicolaris levéltár
- SBPr = Separat-Bileten-Protokolle
- SPr = Separatprotokolle

² Teleki Jósika Samu br. erdélyi udvari kancellárhoz, Kolozsvár, 1848 ápr. 16. Fogalmazványa: OL ELt GT præs. 1848:830, tisztázata: OL EK eln. 1848:161. A tisztázat alapján közli ANDICS Erzsébet (szerk. és bev.), *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*. II. Bp., 1952. 68.; Stefan PASCU és Victor CHERESTEȘIU (szerk.), *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române C. Transilvania II*. București, 1979. 69–70.; valamint a *Petőfi-adattár*. III. 100–101.

A KIRÁLYOKHOZ.

Azt adok, mit vajmi ritkán kaptok,
Ti királyok, nyílt ószinte ezót;
Á hogy tetszik, köszönjétek meg, vagy
Büntessétek a fölázalót.
Áll még Munkács, áll az akasztófa,
De szívében félelem nem áll
Bármit mond a szemtelen hízélgés,
Nincsen többé szeretett király!

Szeretett király, ez a szép virágot
Tövestül kitéptétek ti rég,
S kidobátok azt az országutra,
S ott átment rajt a szekérkerék,
A mely megtört esküvésítéssel
Megterhelten világszerle jár
Bármit mond a szemtelen hízélgés,
Nincsen többé szeretett király!

Csak túrnak már, titeket a népek,
Csak túrnak, mint szükséges rozgat,
S nem szeretnek . . . odafünn az egben
Megszámlálták napjaitokat.
Majd halljátok a nagy ítéletszót
Attól, a ki mindenkit bírál
Bármit mond a szemtelen hízélgés,
Nincsen többé szeretett király!

Föllázítsam a kerek világot,
Föllázítsam-e ellenetek,
Hogy a dühnek Sámson-erejével
Millióként nektek essenek?
Megkondítottam a halálharangot,
Hogy borzadjatok hangjainál?
Bármit mond a szemtelen hízélgés,
Nincsen többé szeretett király!

Nem lázítok, mert nincs erre szükség;
Mért rázzam meg erőszakosan
Azt a lát, a mellynek a gyümölcse
Már túlérve, rothallába van?
Ha megéri a gyümölcs, fájáru
Magától a földre hull alá
Bármit mond a szemtelen hízélgés,
Nincsen többé szeretett király!

Petőfi Sándor.

Ára 2 pengő kr.

A szerző engedélme nélküli utánozgatás szigorúan tiltatik.

Nyomatott Landerer és Horváthnál

A királyokhoz címzett Petőfi-vers röplap-kiadása
OL Gyűjtemények, 1848-49-i és emigrációs nyomtatványok

Így azután a bécsi Hofburgban pillanatokon belül általánossá lett az a nézet, hogy ennek a hallatlan merénynek az elkövetőjét példás megtorlásban kell részesíteni, s bizonyára sokan akadtak, akik nemcsak felháborodással, hanem örömmel is legeltették szemüket a nyomtatvány Teleki által Bécsbe küldött példányán, mivel olyan bűnjelet láttak benne, amelynek az ürügyén végre visszavághatnak az elvetemült lázítónak, aki március 15-i fellépésével képes volt kikényszeríteni, hogy Magyarország kormányzatát a legrosszabbakra is kapható Batthyány Lajos grófnak és elvbarátainak engedjék át.³

Az első ember, aki most a cselekvés mezejére lépett, Apór Lázár báró, a császárvárosban működő erdélyi udvari kancellária tanácsosa volt. Ő az előző években a kancellári tisztelet viselő Jósika Samu báró állandó helyettesének a szerepét

³ Vö. KÁROLYI Árpád (szerk. és bev.), *Az 1848-diki pozsonyi törvénycikkek az udvar előtt*. Bp., 1936. 27.; SPIRA György, *A magyar forradalom 1848-49-ben*. Bp., 1959. 93-94.; VARGA János, *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban*. Bp., 1971. 130-137.; VÁRADY Géza, *Ezernyolcszáznegyvennyolc, te csillag*. Bp., 1976. 58-59.; DEÁK István, *Kossuth Lajos és a magyarok 1848-49-ben*. Bp., 1983. 91.; ÜRBÁN Aladár, *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Bp., 1986. 31-38.; GERGELY András, *Áruló vagy áldozat? (István, az utolsó magyar nádor rejtélye)*. Bp., 1989. 58-59.

An die Könige.

Was selten Euch geworden, geb' ich Euch
Ihr Könige, ein frei und offen' Wort;
Belohnung oder Strafe gilt mir gleich,
Bedrückt den Sprecher wie es Euch beliebt.
Eroß Euren Munkärs, Euren lichten Galgen,
Lebt keine Furcht in meinem freien Herzen.
Wie sie auch lüg' die falsche Schmeichelei,
Mit Liebe zu den Königen ist's jetzt vorbei!

Mitsammt der Wurzel ließt ihr auf sie jäten
Die Liebe . . . ach die Wunderblum' des Herzens!
Im Straßenfotze liegt sie nun zertrütem
Von dem Gefüh' das Euren Treubruch trug;
Und das von Beßen gegen Dsten rollt'
Um aller Welt ihn dröhnend zu verkünden.
Wie sie auch lüg' die falsche Schmeichelei,
Mit Liebe zu den Königen ist's jetzt vorbei!

Wie man die Übel duldet, so auch Euch!
Nothwend'ge Übel nur seid Ihr den Völkern.
Man liebt Euch nicht . . . und dort im Himmelsreich
Hat man die Tage Eures Seyns gezählt.
Vom Richter aller Welten sollt Ihr hören
Den Richterspruch, der über Euch gesprochen . . .
Wie sie auch lüg' die falsche Schmeichelei,
Mit Liebe zu den Königen ist's jetzt vorbei!

Soll ich die Erde aus den Angeln heben,
Und ihre Geister auf zum Kampfe rufen,
Daß mit der Simsonskraft der Wuth sie geben
Den Todesstoß der Königsherrlichkeit?
Soll ich den Strang der Lohenglocke fassen,
Um Ihren Herzen Schreden einzuläuten? . . .
Wie sie auch lüg' die falsche Heuchelei,
Mit Liebe zu den Königen ist's jetzt vorbei!

Es braucht der angefirengten Kräfte nicht;
Woju um Früchte jene Bäume schütteln
Die Niemand lohnen der sie je und bricht?
Sind sie doch überreif und drum in Fäulniß.
Und reif geworden, müssen Früchte fallen
Von selbst zur Erde nieder, nach der Regel . . .
Wie sie auch lüg' die falsche Heuchelei,
Mit Liebe zu den Königen ist's jetzt vorbei!

Petőfi Sándor.

Druck von Bagó in Ofen.

*A három egykorú német nyelvű kiadás egyike ismeretlen fordítótól
Uo.*

töltötte be, s miután Jósika a pozsonyi országgyűlés által Magyarország és Erdély újraegyesítése tárgyában alkotott 1848:VII. törvénycikk uralkodói jóváhagyása miatt április 10-én lemondott,⁴ április 21-én megbízást kapott a kancellária ideiglenes vezetésére.⁵ Most tehát – 26-án – ebből a megbízatásából kifolyólag sietett felségfeljlesztésben jelentést tenni Teleki József tíz nappal korábban kelt (de akkor tájékozatlanságból még Jósikának címzett) beadványáról,⁶ s Teleki közlése-éhez a maga részéről azt fűzte hozzá, hogy mivel a Petőfi-publikációhoz fogható lélekháborító irományok „a nemrég bezárult magyar országgyűlés sajtótörvényé-

⁴ Jósika felségfeljlesztése, Bécs, 1848. ápr. 10. ÖStA HHStA KA Vorträge (Ministerrats-Akten) 1848:225. Kivonata: uo. SPPr 1848:1380. A lemondás elfogadásáról uralkodói kézirat Jósikához, Bécs, 1848. ápr. 21., uo. SBPr 1848:585. Vö. KÁROLYI, 163.

⁵ Uralkodói kézirat Apórhöz, ugyanaznap, uo. 1848:586. Ez a megbízás csak átmeneti érvényű volt: csupán a Jósika utódjává kiszemelt erdélyi kincstartó, Mikó Imre gróf hivatalba lépéséig terjedő időre szólt. Mikor azonban kiderült, hogy Mikó nem vállalja a kancellárságot, Apór megbízatását bizonytalan időre meghosszabbította egy hozzá intézett újabb uralkodói kézirat, Innsbruck, 1848. máj. 25., uo. 1848:751.

⁶ Idézi a 2. jegyzet.

nek az értelme szerint is kárhoztatandóaknak tetszenek”, úgy véli, legfelső helyről határozott lépések tételére kellene utasítani Magyarországnak nádorát, István főherceget, s azért őt, mert a vers kiadásával kapcsolatos vétséget nem Erdélyben, hanem Magyarországon követték el.⁷

A felségfelterjesztést és Petőfi hozzá mellékelt „felforgató tartalmú” versét már másnap iktatták az uralkodói kabinetirodán,⁸ majd mindkét dokumentumot tovább küldték az államértekezleti tanácshoz, amelynek a rendeltetése az volt, hogy a legcsekélyebb szellemi erőfeszítésre is képtelen Ferdinánd helyett az ő legfiatalabb nagybátyja, Lajos főherceg és öccse, Ferenc Károly főherceg trónörökös vezetésével határozzon minden uralkodói döntést igénylő kérdésben. Az államértekezleti tanács azonban a „módszelet aggasztó” vers⁹ ügyét, bármennyire fontosnak látszott is, nem tűzhetette napirendjére azon nyomban, mert éppen 28-án volt kénytelen belebocsátkozni egy még fontosabb téma tárgyalásába: annak megvitatásába, milyen királyi *propositió*kkal lássák el a Teleki által május 29-re Kolozsvárra egybehívott erdélyi országgyűlést, amelynek el kellett döntenie, hogy a testvérhaza részéről is hozzájárul-e a Pozsonyban törvénybe iktatott unióhoz.¹⁰

Mikor azonban végeztek ezzel az ügyel, május 3-án mindjárt elővették Apór felterjesztését, s gyorsan határoztak is a tennivalókról: Apórt május 5-én arra utasították az uralkodóval, írja meg Telekinek, hogy őfelsége jóváhagyta eddigi eljárását s minden jövőbeli hasonló esetben azonnali jelentést vár tőle.¹¹ István főherceghez pedig – Apór javaslatát követve – ugyanezen a napon királyi kéziratot intéztettek, s ebben arra szólították fel, hogy mivel az inkriminált vers „a fennálló alkotmány megdöntésére és a királyi tekintély semmivé tételére” irányul, kezdeményezzen Petőfi ellen sajtópert.¹²

Ennek megfelelően Apór már május 6-án leiratban tájékoztatta Telekit a legfelső elhatározásról,¹³ István főherceg pedig a királyi kézirat vétele után, május 8-án lediktált egy a Batthyány-kormány igazságügyminiszteréhez, Deák Ferenchez intézendő leiratot, hogy őt bízta meg „a legújabb sajtótörvény szerint leendő eljárás” megindításával. S ezt az iratot annak rendje és módja szerint letisztázták és iktatták, majd a nádor is aláírta, Deákhhoz azonban végül mégsem juttatták el, hanem külzetére rárótták: „Levéltárba”, s valóban visszatartották a nádori iratok

⁷ Apór felségfelterjesztése, Bécs, 1848. ápr. 26. Fogalmazványa: OL EK eln. 1848:161, tisztázata: uo. 1848:171. Tisztázata alapján közli a *Petőfi-adattár*, III. 104.

⁸ ÖStA HHStA KA SPr 1848:1542.

⁹ Uo. Saatsconferenz-Protokolle 1848:549.

¹⁰ Erről KÁROLYI, 169–174. és az államértekezleti tanács 1848. ápr. 28–29-i ülésének jegyzőkönyve, ÖStA HHStA KA Akten der Staatsconferenz 1848:529, kivonatosan közölve uo. 327–333.

¹¹ Ld. az Apór 1848. ápr. 26-i felségfelterjesztésére vonatkozó uralkodói elhatározást, Bécs, 1848. máj. 5., ÖStA HHStA KA SPr 1848:1542 jelzet alatt és a 7. jegyzetben hivatkozott felterjesztés tisztázatának a hátán. E hátiat alapján közli a *Petőfi-adattár*, III. 105. Vö. BARTFAI SZABÓ László, *Petőfi-adalékok*. Magyar Könyvszemle, 1923. 138.

¹² Uralkodói kézirat a nádorhoz, Bécs, 1848. máj. 5. Tisztázata: OL RCL NL INL Min. 1848:1084, másolata: ÖStA HHStA KA SPr 1848:659. Tisztázatát reprodukcióban közli BÉKÉS István, *Petőfi nyomában*. Bp., 1959. 371., szövegszerűen pedig LAMPÉRTH Géza, *Petőfi sajtópöre*. Vasárnapi Ujság, 1899 aug. 13. 33. sz. 554.; LAMPÉRTH Géza, *Petőfi félbemaradt sajtópöre*. In CSÁSZÁR Elemér-FERENCZI Zoltán (szerk.), *Petőfi-könyv*. Bp., 1923. 107.; HATVANY Lajos, *Igy élt Petőfi*. II. Bp., 1967. 358.; valamint a *Petőfi-adattár*, III. 105.

¹³ Apór Telekihez, Bécs, 1848. máj. 6. Fogalmazványa: OL EK eln. 1848:171, tisztázata: OL ELI GT praes. 1848:1149. Tisztázata alapján közli a *Petőfi-adattár*, III. 106.

között¹⁴ – minden bizonnyal azért, mert István főherceg az uralkodóház bécsi elszigeteltségben élő tagjainál jobban megérthette, hogy ha sajtóperbe fognak azt az embert, akinek Magyarország elsősorban köszönheti a sajtószabadság kivívását, akkor ez rendkívüli széleskörű visszatetszést keltene s a magyarok millióit nem Petőfi, hanem éppen az udvar ellen hangolná.¹⁵

Mindez nagyjából eddig is tudott dolog volt, hiszen Jakab Eleknek egy még 1880-ban megjelent írása¹⁶ óta számosan foglalkoztak *A királyokhoz* röplap-kiadása miatt Petőfi ellen indított hajsza történetével¹⁷ s e történet legfőbb mozzanatairól nemrég tömör összefoglalást is kaptunk a *Petőfi-adattár* III. kötetében¹⁸ egy munkáját mindig páratlan alapossggal végző kutatótól, Kiss József barátomtól, aki – fájdalom – már nem érthette meg ennek a kötetnek a megjelenését. Jakab Elek előadásába azonban annak idején becsúszott egy pontatlanság, s ez azóta mind a mai napig kézről kézre járt, holott helyesbítést igényel.

Nevezetesen: Jakab Elek említett dolgozatában azt állította, hogy Teleki József figyelmét eredetileg az erdélyi főhadparancsnokság hívta fel a Petőfi-vers röplap-kiadásának megjelenésére és arra, hogy ezt a nyomtatványt egy ideje Erdély-szer- te is árusítják; ezt a közlést pedig mindenki, aki utóbb foglalkozott az ügygel, mindmáig készpénznek vette. De az erdélyi főhadparancsnokság ilyesféle kezde- menyző szerepének a valóságban semminemű nyoma nincs.

Igaz, Teleki Jósika Samunak címzett április 16-i felterjesztését így kezdte: „Versiculos Alexandri Petőfi sub titulo: ‚A királyokhoz‘ in vulgus emissos, Pesthini editos, ante aliquot dies hic quoque venui expositos esse, mihi relatum est.” (Magyarán: „Jelentették nekem, hogy Petőfi Sándor *A királyokhoz* című Pesten kiadott és tömegesen terjesztett versezetét néhány napja itt is piacra dobták.”) Csakhogy az erdélyi főkörmányszék elnöki iratai között e felterjesztés fogalmazványa mel- lett semmiféle előzetesen Teleki címére érkezett jelentés nem található. Holott az irattárban Teleki hasonló kiadmányai mellett mindig együtt, azonos iktató- szám alatt helyezték el az előiratokat, így azokat a hozzá intézett beadványokat is, amelyek őt azután valamely Bécsbe küldendő felterjesztés megfogalmazására készítették. S elképzelhető persze, hogy a főkörmányszék úr az adott esetben nem valaminő írásos jelentésből, hanem valakinek a szóbeli közléséből szerzett tudomást a kérdéses nyomtatványnak a helybeli könyvkereskedésekben történt fel- bukkanásáról. Efféle szóbeli közlést azonban ő, aki ekkor kolozsvári székhelyén tartózkodott, aligha kaphatott a Nagyszébenben tanyázó erdélyi főhadparancs- noktól vagy ennek valamelyik beosztottjától. S annak a gyanúnak, hogy Sze- benből jutott el hozzá holmi üzenet, ellenemond a jelentésében olvasható „hic

¹⁴ A nádor Deákhhoz, Buda, 1848. máj. 8. Fogalmazványa is, tisztázata is: OL RCL NL INL Min. 1848:1084. Tisztázataát reprodukcióban közli BÉKÉS, 371., szövegszerűen pedig LAMPÉRTH, *Petőfi sajtópöre*, i. h.; LAMPÉRTH, *Petőfi félbemaradt sajtópöre*, i. h. 108.; HATVANY, II. 358–359.; valamint a *Petőfi-adattár*, III. 107.

¹⁵ Ezt kifejtette már MEZŐSI Károly, *Petőfi megbuktatása a szabadszállási követőválasztáson. Petőfi és kora*. Bp., 1970. 528., de azzal a téves részletmegjegyzéssel, hogy a főhercegre nyilván hatott a helyőrség május 10-i budai vérengzése által keltett közfelháborodás (ami ténylegesen nem hathatott, mert a leirat postázása, ha írója nem gondolja meg magát, legkésőbb 9-én meg kellett volna hogy történjék). Annyi azonban bizonyos, hogy mindazok tévedtek, akik – mint még Békés is – feltételezték, hogy az iratot Deák fektette el; Deák tudomást sem szerezhetett az ügyről.

¹⁶ JAKAB Elek, *Petőfi „A királyokhoz” írt verse és V. Ferdinánd. Ország-Világ*, 1880. 218.

¹⁷ L. a 12. jegyzetben felsorolt helyeket.

¹⁸ *Petőfi-adattár*, III. 247.

quoque" kitétel is, hiszen ez egyértelműen arra utal, hogy az általa bevádolt verset „itt is”, azaz a jelentés megírásának a helyén, Kolozsvárt is árulják.

Egyébként pedig – még ha a felterjesztés első mondata a szokványos „mihi relatum est” szavakkal végződik is – semmi okunk feltételezni, hogy Teleki az adott esetben csakugyan rászorult mások figyelmeztetésére. Elvégre róla, aki ismert könyvgyűjtő volt,¹⁹ nagyon is elképzelhető, hogy olykor bokros főkormányzói elfoglaltságai közepette is be-betért a kolozsvári könyvkereskedésekbe szügyre venni az újabb kiadványokat, s egy ilyen alkalommal saját maga fedezte fel a Landerer és Heckenast-cég legújabb, vérlázító publikációját. Nincs tehát miért elvitatnunk tőle azt a dicsőséget, hogy ne ő volt volna az első szemtelen hízelt, aki mindenki mást megelőzve tette szóvá Petőfi botrányos eljárását.

Annál is kevésbé, mert az ő úttörő szerepével kapcsolat gyanúnkat megerősíteni látszik még egy körülmény. Nevezetesen: április 16-i felterjesztésében az áll, hogy mikor tudomást szerzett a szóban forgó veszedelmes (periculosa) nyomtatvány példányainak kolozsvári piacra kerüléséről, „officii mei esse duxi, distractionem illorum illico inhibere, pluraque exemplaria, quæ adhuc dividenda non erant, detinere” (azaz: „kötelességemnek tartottam terjesztésüket legott megakadályozni s a még eladatlan sok példányt lefoglalni”). Ilyen értelmű írásos utasítása azonban az iratok között szintén nem található. Fel kell hát tételeznünk, hogy a még raktáron lévő példányok elkobzását előszóban rendelte el. Erre pedig őt csakis az készthette, ha személyesen találkozott Petőfi királyellenességének nyomtatott bizonyosságaival.

De ha eszerint Jakab Elek tévedett, mikor a kezdeményezés érdemét az erdélyi főhadparancsnokság javára írta, tudnunk kell azt is, hogy az ő tévedése mégsem lényegi, csupán kronológiai volt. Mert az erdélyi főhadparancsnok, Anton Puchner báró altábornagy a Petőfi-kiadvány ügyében valóban fordult egy ízben Telekihez, s ezzel szintén kiérdemelte a szemtelen hízelt címét, még ha az első feljelentőnek kijáró babér megszerzéséről lekéselt is. Ő ugyanis csak április 26-án, azaz tíz nappal Teleki vádemelése után küldte el a főkormányzó úrnak a maga átiratát,²⁰ amely (német eredetiben és magyar fordításban) így hangzott:

Præs. N° 318/q

An

S^e des k. k. Herrn wirklichem geheimen Rats und Kämmerers, Commandeurs des k. œstr. Leopoldi Ordens, Obergespanns des Szaboltszer Comitats, Präses der k. ung. Gelehrten-Gesellschaft zu Pest und Landes-Gouverneurs in Siebenbürgen

Josef Grafen Teleki von Szék
Excellenz

Hermannstadt, am 26. April 1848

Præs. N° 318/q

Széki Teleki József gróf

cs. kir. valóságos titkos tanácsos és kamarás, az ausztriai cs. Leopold-rend nagykeresztes vitéze, Szabolcs vármegye főispánja, a pesti magy. kir. tudós társaság elnöke és erdélyi főkormányzó úr
őnagyméltóságának

Nagyszebenben, 1848 április 26-án

¹⁹ Vö. SZINYEI József, *Magyar írók élete és munkái*. XIII. Bp., 1909. 1411. h.

²⁰ Puchner Telekihez, Nagyszeben, 1848. ápr. 26. Tisztázata: OLELT GT præs. 1848:1011. Fogalmazványa (mivel az erdélyi főhadparancsnokság irattára elkallódott s talán meg is semmisült) nem ismeretes.

So wie mir so eben zur Kenntniß gebracht wurde, zirkuliren im Haromszecker Stuhls-Bezirke Abdrücke des im Anschluße abschriftlich mitfolgenden Gedichtes, welche durch die Buchhandlungen in mehreren Exemplarien verbreitet worden sein sollen.

Da der Inhalt^a desselben zu entnehmen gibt, wie weit sich unsinnige Menschen bei den dermaligen Verhältnissen vergessen können und wie weit die böswillige Tendenz geht, Unheil und Auflösung der Ordnung anzuzetteln: so halte ich es für Pflicht, Euer Excellenz hievon in Kenntniß zu setzen und es dero erleuchtetem Ermessen zu überlassen, was zur Eruirung des Verfassers und zur Unterdrückung dieser aufreizenden Schmähchrift, besonders gegenüber den hierländigen Buchhandlungen dortselbst zu verfügen sein dürfte.

Puchner
FML

Mint éppen most tudomásomra jutott, a háromszéki kerületben forgalomba került a másolatban mellékelt verzeset nyomtatott kiadása, amelyet a könyvkereskedések hír szerint több példányban terjesztettek.

Mínthogy ennek tartalmából kiviláglik, hogy esztelen emberek a jelenlegi körülmények közepette mennyire meg tudnak feledkezni magukról s milyen messzire megy a bajkeverést és a rend felbomlasztását célzó rosszakaratú törekvés: kötelességemnek tartom, hogy tájékoztassam erről Nagyméltóságodat s Nagyméltóságod bölcs megítélésére bízom annak eldöntését, mi módon kellene intézkedni a szerző kinyomozása s e lázító szennyirat otthelyütti eltiprása végett, kivált a honi könyvkereskedések ellenében.

Puchner
altbgy.

Telekinek bizonyára nem esett nehezére, hogy ebből a legszebb katonai írásművészettel megalkotott szövegből ki ne érezze, milyen mélységes felháborodás és aggodalom töltheti el most a főhadparancsnok urat, s nyilván maga is osztotta önagyméltóságának az indulatait. Végtére is az átiratból kiviláglott, hogy Petőfi uszító versét legújabbban Magyarországon kívül már nemcsak Kolozsvárt, hanem a Székelyföldön is olvashatják az emberek, és ez rendkívül nyugtalanító hír volt. Hiszen Magyarországon, amióta Mária Terézia életbe léptette az úrbérendezést, amely maximálta az úrbéresektől követelhető földesúri szolgáltatásokat és csaknem teljesen lehetetlenné tette, hogy a földesurak jobbágyaikat kisemmizzék úrbéres földjeik birtokából, a parasztnép körében elterjedt az a tévhit, hogy a jó királynő a nép igaz pártfogója, s ez a hiedelem azután Mária Terézia utódaira is átöröklődött. A márciusi események azonban kérdéseessé tették, sikerül-e tovább éltetni a felség jóindulata iránti bizodalmat. Elvégre jó király csakis az lehet, akinek van legalább egy rossz tanácsadója. Ferdinánd király pedig márciusban a bécsi forradalom nyomására kénytelen volt beleegyezni abba, hogy megválják tisztségétől az addigi államkancellár, Clemens Metternich herceg, aki az utca embereinek a szemében minden rossz legfőbb kútforrása volt.

S Ferdinándnak mégis volt esélye arra, hogy Magyarországon nagy ügyvel-bajjal megőrizze a jó király Petőfi által szertefoszlalni próbált hamis nimbuszát, hiszen április 11-én szentesítette a pozsonyi országgyűlés alkotta törvénykönyvet s benne a jobbágyfelszabadításról, a közteherviselésről meg a törvény előtti egyenlőségről rendelkező cikkeket, ez pedig könnyen népszerűsíthető cselekedet volt. Erdélyben viszont másként álltak a dolgok. Az úrbérendezés ugyanis annak idején nem ter-

^a Így, két n-nel.

jedt ki Erdélyre; itt tehát a jó király-hiedelemnek eleve nem voltak olyan mély gyökerei, amilyenek Magyarhonban. A magyarországi jobbágyfelszabadítás érvénye pedig egyelőre szintén nem terjedt ki a testvérhazára, hiszen az unió sem valósulhatott meg addig, amíg a csak május 29-re egybehívott erdélyi országgyűlés is áldását nem adja rá. És különösen aggasztó volt a helyzet a Székelyföldön, ahol Mária Teréziára éppen nem mint népbarátra emlékeztek az emberek, hanem mint olyan uralkodóra, akinek az idején egy részük őseit tűzzel-vassal rákényszerítették arra, hogy terhes határfőri szolgálatra kötelezzék magukat és utódaikat.

Gyanítható volt tehát, hogy Petőfi királyellenes nézetei a Székelyföldön – s mindenképp a Puchnernek alárendelt ottani határőrök körében – nagyobb rokonszenvre fognak lelni, mint amekkorára Magyarországon található, s a dolog esetleg odáig fajulhat, hogy a székely határőrök ezrei, semmibe véve a király iránti hűségre tett esküjüket, kitépik majd magukat a katonai fegyelem kötelmeiből. Ezt pedig nemcsak Puchner, de Teleki sem nézhette tétlenül. Kivált miután Puchner órá bízta, hogy döntsön a szükségés rendszabályokról.

De hát mit tehetett Teleki? Annak, hogy felírjon Bécsbe, nem láthatta értelmét, hiszen ezt már majd két hete megtette. Azt pedig úgyszintén nem tarthatta indokoltnak, hogy kinyomoztassa a felforgató versezet szerzőjének a kilétét, mivel a *corpus delicti*re rá volt nyomtatva a költő neve és ő, aki nem csupán erdélyi fő kormányzó, hanem egyben a Magyar Tudományos Akadémia elnöke is volt s aki Puchnertől eltérően nem pusztán hivatali akták írásával és olvasásával töltötte napjait, a főhadparancsnok úrral ellentétben tudta, kicsoda Petőfi Sándor.²¹ Mi több: meglehet, csodálkozott is azon, hogy Puchner még nem látszott hallani Petőfiről. Mert Puchner, aki felvidéki német nemesi család sarja volt,²² értett ugyan magyarul, egy ilyen világéletében katonai pályán mozgó férfiútól²³ azonban nemcsak magyar versek olvasását nem várhatta el senki, de még németekét sem, azt viszont akár Teleki is természetszerűen gondolhatta, hogy az altábornagy úrnak a német nyelvű napisajtóból legalább arról értesülnie kellett volna már, amit Petőfi március 15-én és azóta művelt...

Mindazonáltal Teleki töprengéseinek legfőbb tárgya nyilván nem az volt, hogy az erdélyi főhadparancsnok olvasottságát milyen szembeszökő hiányok éktelenítik el, hanem az, hogy ő maga hogyan mutakozzék méltónak Puchner belé fektetett bizalmára. S végül is oda lyukadt ki, hogy egyet tehet: hogy ahogyan tíz napja gondoskodott a kolozsvári könyvkereskedések megtisztításáról, ugyanúgy kell most eljárnia azokkal a könyvárusokkal szemben is, akik leginkább gyanúsíthatóak a botrányos Petőfi-kiadványnak a székelyföldi versbarátok körében történt elterjesztésével. Behívatta tehát magához a főkormányzók ügyeletes írnokát, s lediktált neki egy azonos szöveggel Johann Albrichsfeld brassai főbíróhoz, Daniel Ziegler nagyszzebeni polgármesterhez és Lázár János marosvásárhelyi főbíróhoz intézendő leiratot,²⁴ amely így festett:

²¹ Hogy Teleki Petőfit már 1848 előtt is olvasta s „betyáros durvaságú” szerzőnek ítélte, arról HATVANY, II. 118–119.

²² Vö. NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. IX. Pest, 1862. 500–501.

²³ Rövid életrajzát adja Constant WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. XXIV. Wien, 1872. 49–52. és GELICH Rikárd, *Magyarország függetlenségi harca 1848–49-ben*. I. Bp., é. n. [1882] 257–258.

²⁴ Teleki Albrichsfeldhez, Zieglerhez és Lázárhoz, Kolozsvár, 1848. máj. 2. Fogalmazványa: OL ELT GT praes. 1848:1011.

Brassai fő bírónak
Szebeni polgár mesternek
M[aros]Vásárhelyi fő bírónak

Biztos hivatalos tudósítás szerint úgy értesülvén, hogy Petőfi Sándornak a „Királyokhoz”^b című izgató versei azon város köny[v]áros-bolygában árultatnak, ezennel kötelességévé kívántam tenni Uraságodnak, hogy a kérdésbeni versek forgásba jöttét minden hatályos eszközökkel meg gátalni el ne mulassza s az illető könyvárost azon versek további el adásától komolyan tiltsa el.

Kolosv. Maius 2ⁿ 848

A megkeresett városi vezetők pedig értettek is a szóból. A brassai városi tanács tehát már május 8-án keményen kérdőre vonta mindkét helybeli könyvárust, s miután egyikük, Vajna János kijelentette, hogy boltjában egyetlen példány sem található *A királyokhoz* című nyomtatványból, másikuk, Németh Farkas viszont elismerte, hogy két-három példánnyal rendelkezik belőle, a tanácsurak nem firtatták ugyan, hogy előzőleg hány példányt értékesítettek, annyit azonban siettek értesükre adni a nyilván már a faggatózással is kellőleg megfélemlített kereskedőknek, hogy ezentúl szigorúan tilos árusítaniok ezt az „izgató vers”-et.²⁵ S hogy hasonló módon járt-e el a szebeni és a vásárhelyi tanács is, azt nem tudjuk, de feltételezhetjük.

Akár így van azonban, akár nem: mindez nem változtat azon, hogy két szemtelen hízolgőnk, Teleki József gróf és Anton Puchner báró a maga részéről mindent megtett, amit megtehetett, hogy rácsafoljon Petőfire, aki március 15-én este, az aznap Pesten történeteket mérlegelve, belelovalta magát abba a hitbe, hogy a tizenkét pont és a *Nemzeti dal* előzetes cenzori engedély nélkül lezajlott kinyomatásával végérvényesen sikerült kivívni a hazai sajtószabadságot, s ezzel örökre letétegett a magyar szabadság talpköve.²⁶ Maga Petőfi azonban szerencséjükre nem vette hírét az ő buzgólkodásuknak. Szerencséjükre – mondom –, mert ha hírét veszi, akkor bizonyára róluk is megjegyzi a tőle megszokott szelídséggel: „...Ha azok, kik a királyokat szeretik, mindnyájan ilyen legények, ... ugyan nagyra lehetnek velők a királyok. Szegény királyok, most már igazán sajnálni kezdelek benneteket, azt látván, hogy ilyen nyomorú prokátorokra szorultatok.”²⁷

^b Így, a címnek csak a második szavát foglalva idézőjelek közé.

²⁵ Arhivele Statului Județul Brașov, Brassó városának levéltára, Tanácsülési jegyzőkönyv 1848. máj. 8.: 172. Közli Stefan PASCU (szerk.), *Documente privind revoluția de la 1848 în țările române C. Transilvania*. III. București, 1982. 349. és (kisebb pontatlanságokkal) a *Petőfi-adattár*, III. 107.

²⁶ Vö. *Lapok Petőfi Sándor naplójából*. Pest, 1848. márc. 15. *Petőfi Sándor Összes Művei*. V. Szerk. V. NYILASSY Vilma és KISS József. Bp., 1956. 78.

²⁷ Uo. Pest, 1848. ápr. 29. uo., V. 90. A kiadott szövegben „azt látván” helyett nyilvánvaló sajtóhiba folytán „ezt látván” olvasható. Az idézett szavakkal Petőfi azt a Mező Dániel nevű (általa egyébként megnevezésre sem érdemesített) hajdúböszörményi nemzetőrt koszorúzta meg, aki a *Debreczen Nagyváradi Értesítőben A királyokhoz* hatásának megingatására ellenverset jelentetett meg s ebben így dalolt:

...bár mit mond az éretlen Petőfi,
Él fölöttünk szeretett király.

E költői remek teljes szövegét közli ENDRÓDI Sándor (szerk.), *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842–1849*. Bp., 1911. 411–412.